

ÇANAKKALE SAVAŞLARINDAN MAKEDONYA CEPHESİ'NE; BALKANLARDA POLİTİK DENKLEM (1914-1918)

Barış METİN*

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Makedonya

Makedonya; bölgenin en stratejik yeri olan; Vardar, Struma nehirleri ve vadilerine sahip, Selanik Limanı gibi ticaretin kalbinin attığı yeri de kapsayan, Osmanlı Devleti idaresi altında; Vilayet-i Selase olarak adlandırılan Selanik, Manastır ve Kosova'nın sınırları içinde yer alan ve o dönemde daha çok bir bölge ismi olarak kullanılan topraklardır¹. Bu kadar önemli ve bereketli bir coğrafya olması nedeniyle, Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önceki dönemlerden itibaren Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve hatta bazı Arnavutlar arasında dahi Makedonya topraklarına sahip olma mücadelesi vardır.

II. Balkan Savaşı sonrasında imzalanan 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Anlaşması² ile o günlerde Makedonya olarak adlandırılan topraklar Osmanlı Devleti idaresinden tamamen çıkmıştır. Bu anlaşmaya göre; Sırbistan Üsküp'ü, Yunanistan ise Güney Makedonya'yı ele geçirmiştir.³

Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın İlk Günlerinde Balkanlar

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Çarlık Rusya'sı XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti idaresindeki Balkan toprakları-

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, baris.metin@yahoo.com.tr

¹ Barbara JELAVÍCH, **Balkan Tarihi**, Cilt 2, İstanbul, 20. Yüzyıl, Küre Yayınları, 2006, s. 94.

² Abidin Temizer, "İkinci Balkan Savaşında Romanya", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 31, s. 409.

³ Ayşe Özkan; "I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 7, Sayı: 14, Ankara, Yaz 2014, s. 54.

nı ele geçirmek için mücadeleye girişmişlerdir. Söz konusu iki güçlü devlet; etnik, mezhep veya politika bakımından kendisine yakın Balkan halklarını bazen Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak suretiyle, bazen de fiili olarak Osmanlı Devleti'yle savaşarak bölgeyi ele geçirmeye çalışmışlardır. XIX. yüzyıldan itibaren bu bölgedeki çok önemli topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonrasında bu coğrafyadan büyük ölçüde çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak savaş sonrasında ortaya çıkan yeni durum, hem Balkan ülkeleri arasında hem de bölgeye dair planları olan diğer büyük güçler arasında ciddi bir çatışma ortamını hazırlamıştır. Nitekim 1914 yılında Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında gerçekleşen ve bir anda dünya savaşına dönüşen sürecin ortaya çıkmasında Balkanlarda yaşanan söz konusu durumun oldukça önemli bir yeri vardır. O nedenle Birinci Dünya Savaşı'nın fiili olarak başladığı tarihlerde Sofya'da Ateşemiliter olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'nın⁴ savaşın hemen öncesi ve ilk günlerinde Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilere ve onların Osmanlı Devleti'ne karşı tutumlarına dair İstanbul'a gönderdiği raporlara bakmak konuyu anlayabilmek açısından oldukça faydalı olacaktır⁵.

a. Bulgaristan'ın Türkiye ve Diğer Balkan Devletleri'ne Karşı İzlediği Politika;

Bazı Bulgar politikacılarının Edirne'nin Osmanlı Devleti'nden tekrar geri alınmasına dair kimi söylemleri olsa da Bulgaristan'ın Türkiye ile iyi ilişkiler kurması kendi menfaatlerinedir. Ancak Bulgar siyasetini daha ülke dışı etkenler belirlediğinden, Edirne'nin askerî bakımdan güçlendirilmesi gereği de gözden uzak tutulmamalıdır. Alınacak bu tedbir, ileride Bulgaristan'ın uygulayacağı dış siyasetin Osmanlı Devleti'nin lehine olmasına yardımcı olacaktır.

b. Bulgaristan'ın Romanya ile İlişkileri:

Bu iki ülke arasındaki ilişkiler, Romanya'nın Balkan Savaşları

⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya ateşemiliteri iken İstanbul'a gönderdiği raporlar ile ilgili Bkz., Ahmet Tetik ve diğerleri, **Sofya Ateşemiliteri Mustafa Kemal'in Raporları (Kasım 1913-Kasım 1914)**, Ankara, ATASE Başkanlığı Yayınları, 2007.

⁵ Çanakkale savaşları sırasında Balkan ülkeleri hakkında Bkz., Barış METİN, "Yunanistan ve Bulgaristan'ın Çanakkale Savaşlarına Dair Tutumları ve Bu Konuya Yönelik Türk Makamlarının Değerlendirmeleri", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi Özel Sayı**, Yıl: 8, Sayı: 16, Ağustos 2010, s. 27-33.

sonrasında imzalanan Bükreş Anlaşması'yla belirlenen düzenlemeleri yapmaması sebebiyle çok da iyi değildir. Ancak son zamanlarda iki ülke dış işleri bakanlarının aralarındaki sorunun çözümüne dair bazı girişimleri vardır.

c. Bulgaristan'ın Sırbistan ile İlişkileri:

Rusya söz konusu iki ülkeyi önceden olduğu gibi yine müttefik yapmaya çalışmakta ve Yunanistan'dan bazı bölgelerin her iki ülkeye verilebileceğini belirtmektedir. Buna rağmen Bulgaristan, Sırbistan topraklarından bir parçanın kendilerine verildiğini görmedikçe ittifaka yanaşmayacaktır.

d. Romanya'nın Sırbistan ile İlişkileri:

Romanya ile Sırbistan arasında bir ittifak belirtisi bulunmamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme gayretleri henüz sonuca ulaşmamıştır.

e. Yunanistan'ın Sırbistan ile İlişkileri:

Yunanistan ile Sırbistan arasında Balkan Savaşları'ndan önceki ittifak hala devam etmektedir. Çünkü Bulgarlar, Sırbistan ve Yunanistan'dan toprak elde etmek istemekte ve Arnavutluk ile iyi ilişkiler kurmaktadır. Buna karşı Sırbistan ve Yunanistan bölgede pek çok karışıklığa meydan verecek olayları hazırlayarak, el altından çeteler tertip etmektedirler.⁶

Sofya Ateşemiliteri Mustafa Kemal Paşa'nın bölge ülkeleri arasındaki denkleme ve bu ülkelerin Osmanlı Devleti'ne karşı tutumlarına dair yukarıda bahsedilen tespit ve önerilerine benzer fikirleri Ekim 1913 - Aralık 1917 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin Sofya Sefiri olarak görev yapan Ali Fethi (Okyar) Bey de vurgulamaktadır. Onun Birinci Dünya Savaşı'nın henüz ilk dönemlerinde Balkan ülkelerinin birbirleriyle ve savaşan devletlerle olan ilişkilerine ve bunların gelecekte hangi yönde hareket edebileceklerine dair görüş ve düşünceleri de oldukça önemlidir. Ali Fethi Bey'in ifade ettiği göre;

Bulgaristan; savaşa hemen girmek yerine, bölgesindeki gelişmeleri izleyip, zamanı geldiğinde tavrını netleştirmek niyetindedir.

⁶ Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Klasör: 1663, Dosya:863-34, Fihrist:15-1,15-3.

Böylece II. Balkan Savaşı sonrasında Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Osmanlı Devleti'ne bırakmak zorunda kaldığı toprakları geri almak amacındadır. En önemli hedefi ise; Yunanistan ve özellikle Sırbistan'a kaptırdığı Makedonya topraklarıdır. Sofya Sefiri Fethi Bey'in, Çanakkale Boğazı'na İtilaf donanması saldırısının başladığı günlerde, 21 Mart 1914 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta ise; Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi halinde Bulgaristan'ın Edirne'yi almak için bu durumdan faydalanmak isteyeceğine dair tespitleri ve uyarıları mevcuttur⁷.

İngiltere ve Rusya ise, Bulgaristan'ı kendi yanlarında savaşa çekebilmek için diplomatik girişimlerde bulunarak, bu ülkeye Makedonya topraklarını vermeyi teklif etmişlerdir. Ancak Bulgaristan, söz konusu günlerde Rusya'nın Sırbistan ile Yunanistan'ın da İngiltere ile olan yakın ilişkilerini çok iyi bilmektedir. Bu bakımdan Yunanistan ve Sırbistan'ın elinde bulunan Makedonya topraklarının kendilerine verileceği vaadini pek ciddiye almamıştır.

Bulgaristan ve Romanya'nın, savaşta takınacağı tutum İttifak devletleri açısından da oldukça önemlidir. Bu bakımdan özellikle Almanya söz konusu iki Balkan devletini kendi yanlarında savaşa çekebilmek için oldukça çaba sarf etmiştir. Ancak tüm bu girişimlere rağmen Romanya, İttifak devletleri yanında savaşa girmeye sıcak bakmamıştır. Çünkü Romanya, Balkan Savaşları nedeniyle aralarında ciddi sorunlar olan Bulgaristan ile ittifaka yanaşmak niyetinde değildir. Almanya'nın diplomatik girişimleri sebebiyle Romanya, Bulgaristan'a saldırmayacağı garantisini vermenin ötesine geçemiştir.

Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti için de oldukça önemli bir ülkedir. Zira Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşa girmeyi kabul etmesinden sonra Berlin'den İstanbul'a gönderilecek silah ve mühimmat, Bulgaristan'ın izni ile Tuna nehrindeki iskeleler vasıtasıyla gelebilecektir. O bakımdan Bulgaristan, Almanya ve Osmanlı Devleti arasında bir köprü durumundadır⁸ ve mutlaka İttifak kuvvetleri safında yer almalıdır.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR. SYS, 2109/11-12.

⁸ F.M. Sancaktar, "Ali Fethi (Okyar) Bey'in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri (Ekim 1913-Aralık 1917)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 27, Ankara 2011, s. 593.

İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazından Geçme Çabası ve Bu Süreçte Yunanistan ve Bulgaristan'ın Önemi (Kasım 1914 - Mart 1915)

Çanakkale deniz ve kara savaşlarında yaşananlara dair bilimsel değerlendirmeler başka bir çalışmanın konusu olduğundan bu makalede o süreçlerle ilgili bilgilere fazla yer verilmemiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve ilk günlerinde Balkanlardaki gelişmelerin Çanakkale savaşlarına olan etkisi ve Çanakkale savaşlarının neticelerinin sonraki dönemde Balkanlarda yaşananlara olan tesiri ve özellikle Makedonya Cephesi'ne yönelik sonuçları ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

İtilaf Devletleri, 1914 yılının sonlarına doğru Avrupa kıtasına sıkışan savaşı, özellikle Rusya'nın içinde bulunduğu sıkıntılı durumun da zorlamasıyla, yeni cephelere yaymayı amaçlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914 tarihinde Karadeniz olayları neticesinde⁹ Almanya'nın yanında savaşa girmesi, İtilaf Devletlerinin Rusya'ya yardım için harekete geçmelerinde etkili olmuştur. Bu dönemde çeşitli seçenekler¹⁰ arasından dönemin İngiliz Denizcilik Bakanı (Winston Leonard Spencer) Churchill'in ısrarla savunduğu Türk Boğazları'ndan donanmayla geçerek İstanbul'u işgal etme planını uygulamaya karar vermişlerdir.¹¹ Çanakkale deniz savaşlarının başlaması ile birlikte Yunanistan ve Bulgaristan gibi tarafsız Balkan devletlerinin savaşan devletler için önemi daha da artmıştır.

Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya, savaşan taraflardan her ikisinin de çabalarına rağmen, bu kuvvetlerden birinin diğerine açık

⁹ Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesi ile ilgili geniş bilgi için Bkz., Carl Mühlman, **İmparatorluğun Sonu 1914, Osmanlı Savaşa Neden ve Nasıl Girdi?**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

¹⁰ Kuzey'den Baltık Denizi'nden Almanya'ya karşı yeni bir cephe açmak, Dalmaçya Sahilleri'nden hareketle Sırbistan ve oradan da Almanya'yı ele geçirmek, Selanik'e askeri harekât yapıp Sırbistan üzerinden Almanya'ya saldırmak, söz konusu alternatiflerden bazılarıdır.

¹¹ Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Başkumandanlık Vekâlet ve Dahiliye Nezareti Celileleri'ne gönderdiği 26 Şubat 1330 (11 Mart 1915) tarihli bir belgede, Roma Sefareti'nden alınan bir telgrafta Müttefiklerin şu nedenlerden dolayı Çanakkale'yi zorlayacakları bildirilmiştir. a. Rusya Hükümeti'nin yardım edilmediği takdirde Almanya ile barış imzalayacağı yönündeki tehdidi. b. Tarafsız ülkeler üzerinde nüfuz sağlamak ve Bulgaristan ve Romanya Devletleri üzerinde etkili olmak. c. Osmanlı Devleti'ni tek başına barış imzalamaya zorlamak. d. Türk kuvvetlerinin Mısır'a sevkini önlemek. Söz konusu belge için Bkz., **BOA, HR, SYS, 2322/54.**

bir şekilde üstünlük kurduğunu görmeden harekete geçmek istememişlerdir. Bu nedenle İngiltere; Çanakkale Boğazı üzerinden İstanbul'u işgal etmeyi ve sonrasında da Balkan devletlerini Türkiye'yi paylaşmaya davet etmeyi ve böylece söz konusu üç Balkan devletini kendi yanına çekmeyi planlamaktadır.¹² Dönemin İngiliz Denizcilik Bakanı Churchill ise; o kadar uzun süre bekleme niyetinde değildir. O, Çanakkale Boğazı vasıtasıyla İstanbul'a doğru yapılacak bir harekâta Yunanistan'ın İngiltere'ye destek vereceğine inanmaktadır ve Yunanlıların, Çanakkale Boğazı'na yapılacak bir taarruzda İngiltere'nin yanında yer alacağı düşüncesini henüz 1 Eylül 1914'de İngiliz Kraliyet Genel Kurmay Başkanı General Douglas'a ifade etmiştir.¹³ Elefterios Venizelos Hükümeti'nin desteği ile Yunanistan'ın söz konusu operasyonda İngiltere ile hareket edeceğini sadece Churchill değil, onun dışındaki bazı İngiliz yetkililer de düşünürken, Bulgaristan'ın ne yönde hareket edeceği hakkında ise şüphelidirler. O nedenle Bulgaristan'a İstanbul'a karşı düzenlenecek bir harekâta katılmaları durumunda İkinci Balkan Savaşı'nda kaybettikleri toprakların geri verilebileceğini vaat etmişlerdir.¹⁴

Çanakkale Savaşları Sırasında İttifak Devletleri İçin Sırbistan'ın Önemi

Yapılan savaş planlarına göre, Avusturya-Macaristan kuvvetlerince çatışmaların henüz ilk dönemlerinde Sırbistan'ın işgal edilmesi hedeflenmiştir. Ancak çeşitli nedenlerle bunun gerçekleştirilememesi, İttifak devletleri için Balkanlarda bir takım problemleri beraberinde getirmiştir. Örneğin 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman gizli ittifak anlaşmasında belirlenen ve Alman tarafının vaat ettiği silah ve mühimmat yardımının Berlin'den İstanbul'a ulaşabilmesi meselesi bu sorunlardan belki de en önemlisidir. Berlin – İstanbul demiryolu güzergâhında bulunan Sırbistan yolunun hala açılmaması, sevkiyatın diplomatik yolları kullanarak o tarihte henüz savaşta tarafsızlığını koruyan Bulgaristan ve Romanya üzerinden yapılmasına neden olmaktadır. Ancak söz konusu Balkan ülkeleri de bu sevkiyatta ciddi zorluklar çıkarmaktadırlar. Çanakkale deniz savaşlarının başlaması-

¹² BOA, DH.EUM.VRK,25/8

¹³ Mete Tunçoku, Çanakkale 1915 Buzdağının Altı, **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara 2002, s. 39.

¹⁴ A.e., s. 40-41.

na rağmen Osmanlı Devleti'nin acil ihtiyaç duyduğu askerî yardım malzemelerinin İstanbul'a ulaştırılmasındaki sıkıntılar, Sırbistan'ın Alman kuvvetleri tarafından acilen işgal edilmesi ve Berlin-İstanbul yolunun bir an önce açılması talep ve tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Gelibolu'da kara savaşlarının başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti, Sırbistan sorununun çözülmesi ve Berlin-İstanbul yolunun bir an önce açılması için Alman siyasi ve askerî yetkililere baskı yapmaya başlamıştır. Bu konunun önemi Alman Komutan Erzberger, gibi bazı üst düzey askerî yetkililer tarafından da siyasi makamlara iletilmiştir. Örneğin 26 Temmuz 1915 tarihinde Erzberger, doğrudan Kayzer Wilhelm'e yazdığı raporunda; "... *Politik açıdan bakıldığında Almanların şimdilik sadece bir zayıf noktası görünmektedir. O da cephaneye eksikliği yüzünden Çanakkale'nin düşmesi ve bunun sonucu olarak İstanbul'un düşmanlar tarafından işgal edilmesidir. Bu da Türkiye'nin teslim olması tehlikesini beraberinde getirecektir. Böyle bir durumun sonuçları hiç şüphe yok ki geniş ve etkili olacaktır. Rusya, Çar I. Petro'nun vasiyetini yerine getirerek Ayasofya'ya haç dikecek, kutsal şehirler Rusların eline geçecektir... Fransa'nın savaş motivasyonu artacak... İngiltere, Mısır'ı Mezopotamya'ya ve Arap yarımadasını garanti altına alacaktır.*" diyerek Sırbistan'ın Alman askeri kuvvetlerince bir an evvel işgal edilmesinin önemini vurgulamıştır.¹⁵

Tüm bu girişimlere rağmen dönemin Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn; Çanakkale savaşları boyunca Sırbistan'ın askerî bir harekâtla Alman kuvvetlerince işgal edilmesi düşüncesine muhalefet ederek, kendileri için önceliğin Rus ordusu ile yapılan savaşta olduğunu vurgulamıştır.¹⁶ Almanya'nın bahsedilen dönemde Sırbistan'a askerî harekâta sıcak bakmamasında, Balkan ülkelerinden Bulgaristan'ı diplomatik yollarla kendi yanlarında savaşa dâhil edebilme ümidi de etkili olmuştur. Sırbistan'ın işgali ve Berlin - İstanbul yolunun açılması ise; ancak Çanakkale savaşlarında Osmanlı Devleti'nin galibiyeti sonrasında Bulgaristan'ın İttifak devletleri yanında savaşa girmesi ile mümkün olabilmiştir.

¹⁵ Mustafa Çolak, "Çanakkale Savaşları ve Almanya", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, Yıl: 8, Sayı: 16, Ağustos 2010, s. 43.

¹⁶ A.e., s. 44.

Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'na Katılması ve Sonrasında Gelişen Olaylar

Bulgaristan'ın hangi tarafta savaşa gireceği, Yunanistan ve Romanya'nın kararını da etkileyeceğinden hem İtilaf, hem İttifak devletleri Bulgaristan'ı kendi yanlarında savaşa çekmeye çalışmışlardır. Bu rekabette İttifak devletlerinin, diplomatik bir avantajı bulunmaktadır. Zira Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı'nı, II. Balkan Savaşı'nda Romanya'ya kaptırdığı Dobruca, Yunanistan'a kaybettiği Kavala ve Serez, Sırbistan'a vermek zorunda kaldığı Makedonya topraklarını geri kazanmak için bir fırsat olarak görmektedir. Bu topraklar arasında Bulgaristan'ın en çok ilgisini çeken ise Sırbistan'ın elinde bulunan Makedonya'dır¹⁷. Almanya, Bulgaristan'ın arzusunu çok iyi bilmektedir ve Sırbistan'a karşı İttifak devletleri safında savaşa girilmesi durumunda Makedonya'nın kendilerine bırakılacağını vaat etmektedir. Fakat bu cazip teklife rağmen Bulgaristan, savaşın ilk günlerinde çarpışmalara dâhil olmaya yanaşmamıştır. Özellikle İtilaf devletlerinin önce denizden daha sonra karadan geçmeye çalıştıkları Çanakkale Cephesi'ndeki çarpışmaların sonucuna göre tavırını belirlemeyi tercih etmiştir. Nitekim 1915 Ağustos ayı içinde bu cephedeki savaşları Osmanlı Devleti'nin kazanacağı ortaya çıktıktan sonra, Bulgaristan ile İttifak devletleri arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında 7 Eylül 1915 tarihinde bir ittifak anlaşması imzalanmış ve buna göre; Osmanlı Devleti elinde bulundurduğu Dimetoka'yı Bulgaristan'a vermeyi kabul etmiştir¹⁸.

Diğer taraftan 6 Eylül 1915 tarihinde Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında da bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre; Sırbistan'ın elindeki Makedonya topraklarının¹⁹ verilmesi şartı ile Bulgaristan, otuz beş gün içinde Sırbistan'la savaşmayı kabul etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Sofya Sefiri olan Fethi Bey'in(Okyar) 9 Ekim 1915 tarihinde Hariciye Nezareti'ne bildirdiğine göre Bulgaristan, imzalamış olduğu anlaşmaya bağlı kalarak, kararlaştırılan ta-

¹⁷ Alan Parmer, *The Gardeners Of Salonika*, Newyork, Simon And Shuster, 1965, s. 45.

¹⁸ Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki sınırın tadil edilmesi ile ilgili Bkz. **B.O.A.**, HR. SYS,2325/3_123-128.

¹⁹ Bulgaristan ile Avusturya-Macaristan ve Almanya arasında imzalanan söz konusu anlaşma ile Bulgaristan'a; Sırbistan'ın elindeki Makedonya ile beraber Sırbistan'dan Mora nehrine kadar olan arazi'nin verilmesi kabul edilmiştir. Bkz., **B.O.A.**, HR. SYS, 2324/6-14.

rihte savaşa dâhil olmak için hazırlıklarını tamamlamıştır²⁰. Nitekim 12 Ekim 1915 tarihinde Bulgaristan, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir.

Bulgaristan'ın savaşa girmesi Balkanlardaki dengeleri İttifak devletleri lehine değiştirmiştir. Kuzeyden Avusturya-Macaristan ve Alman birliklerinin, güneyden de Bulgaristan kuvvetlerinin saldırısı ile iki ateş arasında kalan Belgrat, İtilaf devletlerince ele geçirilmiştir.²¹ Sırbistan'ın işgali sonrasında Makedonya'daki Avusturya-Alman ve Bulgar ordularının başına Feld Mareşal Makensen, yardımcılığına ise General Von Seekt getirilmiştir. Bunun dışında bölgede doğrudan Bulgar genelkurmaylarına bağlı başka bir askerî birlik de görev yapmıştır.²²

Sırbistan'ın işgali sonrası Makedonya Cephesi'nde devam eden çarpışmalarda müttefiklerinin talebi üzerine bazı Türk birlikleri de görev yapmıştır. Özellikle 1916 yılı içinde Bulgaristan'ın Enver Paşa'dan Makedonya'ya asker göndermesini istemesi üzerine, 46. ve 50. Tümenlerden oluşan X. Kolordu, 177. Piyade alayından bir makineli tüfek birliği, bir dağ bataryası, 10 süvari ve istihkâm bölüğünden oluşan özel Türk birliği Makedonya'daki Köprülü'ye gönderilmiştir²³. Bulgar kumandan Todoroff yönetimindeki "Struma Nehri ve Tahinos Gölü" bölgelerinde bulunan 50. Türk tümeninin komutasını ise Albay Sedat Bey yürütmüştür.²⁴

Enver Paşa, İttifak kuvvetlerinin Bükreş'in işgali sonrası o cephedeki Türk birliklerini teftiş için yaptığı geziden dönerken, 18 Aralık 1916 tarihinde Üsküp'e de uğramıştır. Buradan da yakın bir süre önce İtilaf devletlerince Bulgarlardan geri alınan Manastır şehrini görebileceği bir alana kadar gelmiştir. Bu esnada çocukluğunun geçtiği o bölge hakkında kimi hatıralarından, Bulgar ve Rum çetelerine karşı gençlik yıllarında verdikleri mücadelelerden bahsetmiştir. Manastır'ın nasıl geri alınabileceğine dair görüşlerini de cephe komutanlarıyla paylaşmıştır. Enver Paşa daha sonra Makedonya Cephe-

²⁰ B.O.A., HR. SYS, 2111/5-15.

²¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Cilt: I, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 119.

²² Captain Cyril Falls, **Military Operations Macedonia, from outbreak of war to the spring of 1917**, Nashville, USA, 1996, s. 27.

²³ Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, Ankara, Kayıhan Yayınları, 1990, s. 209.

²⁴ İsmail Hakkı Okday, **Yanya'dan Ankara'ya**, İstanbul, Sebil Yayınevi, 1994, s. 301.

si'nde, Drama şehri civarında çarpışan Türk birliklerini teftiş etmiş ve oradan da İstanbul'a dönmüştür.²⁵

Sırbistan'ın İşgali Sonrasında İngiltere ve Fransa'nın Balkanlara Dair Faaliyetleri

İtilaf Devletleri, Sırbistan'ın İttifak kuvvetlerince işgal edilebileceğini öngöremedikleri gibi Belgrat'ın yardım taleplerine yetişmekte de geç kalmışlardır. Sırbistan'ın düşmesi sonrasında özellikle Fransa ve İngiltere arasında Balkanlarda ve Gelibolu'da takip edilecek yeni politikaya dair ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Fransa Gelibolu'nun boşaltılarak buradan Selanik'e acele olarak kuvvet gönderilmesini ve Sırbistan'ı kurtarmaya dair operasyon yapılmasını isterken, İngiliz yetkililerin bu konuda kafası karışık²⁶. Onlar Fransızların aksine yakın doğu ve orta doğudaki gelişmeleri izleyip ona göre hareket etmek istemektedirler. Özellikle İngiliz yetkililerin henüz karar veremedikleri konu ise; Gelibolu'daki Anzak askerlerinin durumu ile ilgilidir. İngiliz savaş bakanı Lord Kitchener, İngiliz deniz kuvvetlerinde kumandan olan Roger Keyes'in hazırladığı Çanakkale Boğazı'ndan İtilaf donanması ile bir kez daha geçmeyi öngören planının uygulanabileceğini düşündüğünden, Gelibolu'nun boşaltılması fikrine karşı çıkmıştır. Bu dönemde İngiliz General Maxwell de Gelibolu'nun terk edilmesinin askerinin moral durumunu ve savaşa kabiliyetini kötü etkileyeceğini belirtmiştir. Maxwell, bunun yerine İskenderun'a asker çıkarmayı önermiş, böylece Türklerin Suriye ve Mezopotamya ile olan bağlarının kesileceğini ve kısa süre içinde Bağdat'ın İngilizlerin eline geçeceği düşüncesini ileri sürmüştür. Bütün sorunların çözümü için İngiliz ve Fransızlar 17 Kasım 1916 tarihinde Paris'te bir konferans düzenlemişler ve burada durumu değerlendirmişlerdir. Nihayetinde İskenderun'a asker çıkarma ve Çanakkale Boğazını donanma ile geçme fikrinden vazgeçerek,²⁷ Gelibolu'da bulunan üç İngiliz birliğinin Selanik'e gönderilmesine karar vermişlerdir. Fransa'nın ısrarlı tutumu neticesinde İngiltere'nin de razı olması ile Selanik, İttifak devletlerinin ilerleyen günlerde Balkanlara yönelik yapacakları harekâtın merkezi olarak belirlenmiştir.

²⁵ Pomiankowski, a.g.e., s. 209.

²⁶ C. Parker, *Return to Salonika*, Cassell, London 1964, s.16.

²⁷ Falls, a.g.e., s.47.

Fransızlar; ilk etapta 21 Kasım 1915’de Selanik’e asker göndermeye karar vermişler ve bunun için 23 Kasım tarihinde gerekli hazırlıklara başlamışlardır.²⁸ 8 Aralık 1915 tarihinde İngiliz yetkililer Gelibolu’daki Suvla ve Arıburnu’ndan Anzak askerlerinin kesin olarak tahliye edilmesini emretmiş ve 20 Aralık 1915 tarihine kadar Anafartalar bölgesinden çekilme işi tamamlanmıştır.²⁹ Bu kuvvetlerden bazıları Selanik’e gönderilirken önemli bir kısmı ise Kanal Cephesi için Mısır’a gönderilmiştir.

Zaman içinde yaklaşık iki yüz bin askerin Selanik’e nakledilmesiyle Makedonya Cephesi olarak adlandırılan cephe açılmış ve bölgede 1918 yılının son aylarına kadar devam edecek çatışmalar başlamıştır.

Romanya’nın Birinci Dünya Savaşı’na Girmesi ve Sonrasında Gelişen Olaylar

Çanak kale savaşları sonrası Bulgaristan, Sırbistan’a karşı savaşa girmiş ve Belgrad kısa sürede işgal edilmiştir. İttifak devletleri böyle bir dönemde Romanya’nın tarafsız konumunu sürdüreceğini düşünürken Romanya, 27 Ağustos 1916 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na karşı savaş ilan etmiştir. İngiltere’nin de teşvikiyle Romanya’nın bu kararı almasında, Macaristan’ın elinde bulunan Transilvanya topraklarına sahip olmak istemesi önemli bir etkidir.

Bu nedenle Romanya, sahip olduğu askerî kuvvetlerin yarısından fazlasını Macaristan cephesine yığmış, Bulgaristan sınırına ise fazla önem vermemiştir. Romanya, Selanik’te bulunan ve Fransız General Saray (Sarrail) komutasındaki İtilaf askerlerinin, Makedonya cephesinde bulunan Mareşal Makensen komutasındaki İtilaf ordularını yeneceğini, bu nedenle Bulgarların Romanya’ya saldıramayacaklarını, kendilerinin ise sadece Transilvanya’da bulunan ve General Falkenhayn komutasındaki İtilaf kuvvetleriyle çarpışacaklarını düşündüğü için böyle bir tutum sergilemişlerdir. Ancak işler hesaplandığı gibi gitmemiş, İtilaf devletleri Selanik’te bulunan İtilaf kuvvetlerinin Romenlere destek için Sırp ordusundan bakiye kalanlarla birlikte Makedonya üzerinden harekete geçeceklerini kısa sürede anlamış ve onlardan önce başarılı bir baskın saldırı gerçekleştirmişlerdir. Ge-

²⁸ A.e., s.34.

²⁹ A.e.

lişmeler Romanya için tam anlamıyla bir hayal kırıklığı ile neticelenmiş ve İtilaf devletleri kuzeyden ve güneyden ülkeye girerek 6 Aralık 1916'da Bükreş'i ele geçirmişlerdir.³⁰

Romanya cephesindeki savaşlara Temmuz-Ağustos 1916 tarihinde bölgeye gönderilen Osmanlı Devleti'nin 15. Kolordusu da katılmıştır. Enver Paşa bu Türk askerî birliklerini Eylül 1916 ve 14 Aralık 1916 tarihinde ziyaret etmiştir.³¹

İttifak devletleri için Bükreş'in ele geçirilmesi sonrası; Falkenhayn ve özellikle Makedonya cephesinde bulunan Makensen komutasındaki üstün kuvvetlerle Selanik'te bulunan İngiliz ve Fransız askerlerini denize sürme imkânı doğmuştur. Ancak Almanya iki yüz bin düşman askerinin bulunduğu Makedonya cephesinin ortadan kalkması halinde bu İtilaf kuvvetlerinin doğrudan Almanya cephesine getirileceğini bildiğinden Selanik üzerine bir askerî harekâta sıcak bakmamıştır.³²

Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi ve Sonrasında Gelişen Olaylar

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in eniştesi olan Yunanistan Kralı Konstantin, savaşı Almanların kazanacağına inanmaktadır. Bununla birlikte İtilaf devletlerinin tüm gayretlerine rağmen savaşa girmenin kendi ülkesi için tam anlamıyla bir yıkım olacağını düşündüğünden çatışan ülkeler arasında tarafsız kalmaya çalışmıştır. Ancak dönemin başbakanı Venizelos ise İngiliz ve Fransızların yanında savaşa girmenin Anadolu ve İstanbul'a dair Yunan hayalleri için oldukça önemli bir fırsat olduğuna inanmaktadır.³³

Daha önce de belirtildiği gibi İngiltere, henüz Çanakkale boğazına askerî operasyon hazırlanırken Yunanistan'dan faydalanmak istemiş, fakat Kral Konstantin bunu kabul etmemiştir. Sonraki dönemlerde de Kralın bu tavrı devam etmiştir. Başbakan Venizelos'un Yunanistan'da yapılan seçimler sonunda koltuğunu kaybetmesi ve yerine Skuludis'in başbakanlığa geçmesi ile İngilizlerin, Yunanis-

³⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 549.

³¹ Pomiankowski, **a.g.e.**, s.209.

³² Bayur, **a.g.e.**, 551-552.

³³ Parmer, **a.g.e.**, s. 10.

tan'ın kendi yanlarında savaşa gireceğine dair beklentileri giderek azalmaya başlamıştır. Bu durumu İngiliz Savaş Bakanı Lord Kithcener, Kasım 1916 tarihinde Selanik'e yaptığı gezi sırasında da gözlemlemiştir.

Skuludis'in başbakanlığı sırasında Selanik'te bulunan Yunanistan'ın tarafsızlığına gölge düşüren İngiliz ve Fransız askerlerine yönelik bazı yaptırımlar uygulanmaya çalışılmıştır. Örneğin İngiliz ve Fransız askerlerinin Sırp cephesinden başka bir yere hareketleri halinde silahlarının ellerinden alınacağına dair söylemleri olmuştur. İngilizler bu durumdan oldukça tedirgin olmuşlar ve Lord Kithcener, bizzat Atina'ya kadar giderek, Kral Konstantin ile konuşmuş ve İngiliz, Fransız askerlerinin silahlarına dokunulmayacağına dair güvence almıştır³⁴.

Ancak İngilizler Yunanistan'daki havanın kendi beklentilerini karşılamaktan çok uzak olduğuna karar vererek Selanik'te bulunan kuvvetlerin geri çekilmesini istemişlerdir. Ancak müttefiki Fransa bu düşünceye şiddetle karşı çıkmıştır. Makedonya cephesini boşaltmanın, Balkanlarda Almanya'nın zaferinin ilanı olacağını düşünen Fransa; Sırbistan ordusundan bakiye kalan kuvvetlerle birlikte Makedonya'da tutunmanın önemini ısrarla savunmuştur. Fransa'nın bu tutumu, Makedonya'da hiç askerî kuvveti bulunmadığından kaybedeceği bir şeyi de olmayan İtalya ve Rusya tarafından da kabul görmüş³⁵, böylece İngiltere, Makedonya cephesinde kalmaya dair Fransa'nın taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Sonraki dönemde İtilaf devletleri, ilk iş olarak Yunanistan'ı savaşa girmeye zorlamaya karar vermişlerdir. Bunun için ısrarla savaş dışı kalmayı savunan Kral üzerindeki siyasî, askerî ve ekonomik baskıyı artmışlardır.

Kral, ülkesinde bulunan çok sayıda İngiliz ve Fransız askerî tehdidi yanında, özellikle İngiltere'nin Akdeniz'deki deniz gücü sayesinde ülkesinin ticaret gemilerine izin vermemesi ve böylece açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalma ihtimalinden çekinmiştir. Bu bakımdan İngiliz ve Fransızların bazı askerî ve siyasî taleplerine izin vermek zorunda kalmıştır. Örneğin, İngiliz ve Fransız kuvvetleri-

³⁴ Falls, a.g.e., s. 34.

³⁵ Bayur, a.g.e., s. 553.

nin Selanik'ten hareketle Makedonya'daki Struma Vadisi ve Kavala-Drama bölgesinden de Sofya'ya taarruz için yaptıkları hazırlıklara göz yummuştur. Ancak bu durum ise; Almanya ve Bulgaristan'ın tepkisini çekmiştir. İttifak güçleri tarafsız olan Yunanistan'dan İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin bu gibi askerî faaliyet yapmalarına izin verilmemesini istemişlerdir. Yunanistan, bu dönemde bir taraftan İngiltere ve Fransa'nın diğer yandan ise Almanya ve Bulgaristan'ın tazyiki altında kalmıştır.

Romanya'nın Avusturya-Macaristan'a savaşa ilan etmesi ile Balkanlarda dengelerin İtilaf devletleri lehine değişeceğini düşünen Yunanistan'ın bazı idarecileri, İngiliz ve Fransızlarla ittifak için bu dönemde gizlice görüşmeye başlamışlardır³⁶. Ancak Romanya'nın bir anda İttifak kuvvetlerine yenilmesi ile söz konusu görüşmeler aniden kesilmiştir. Yunanistan'ın bu kararsız politikasına kızan İngiliz ve Fransızlar, bu dönemde tüm Yunanistan'ı işgal etmeyi dahi kendi aralarında tartışmışlardır. Ancak bu durumun Yunanistan'ı İttifak devletleri yanına itebileceğini düşünerek şimdilik diplomatik yollardan ilerlemeyi tercih etmişlerdir. Bir müddet sonra ise; eski başbakanlardan Venizelos'un Krala karşı faaliyetlerini desteklemeye başlamışlar ve onun Atina'dan kaçarak Girit'e gitmesine yardımcı olmuşlardır. Venizelos, Yunan adalarında Kral aleyhine propaganda yapmaya başlamıştır. Hatta buralardan toplayacağı bir ordu ile Almanya'ya karşı savaş açmayı dahi hedeflemiştir. Nitekim Venizelos, oluşturduğu zayıf birliklerle 23 Kasım 1916 tarihinde Selanik'e gelerek Almanya'ya sözde savaş ilan etmiştir. Aynı günlerde İngiltere ve Fransa ise; Kral üzerindeki baskıyı iyice arttırarak, ülkedeki tüm posta – telgraf, demiryolu ve limanları işgal etmişler, Yunan ordusunun elindeki silahlara dahi el koymaya çalışmışlardır. İttifak devletlerinin Atina'daki siyasî temsilcilerini dahi tutuklayarak, onlardan Yunanistan'ı terk etmelerini istemişlerdir. Bu dönemde Fransa, daha da ileri giderek Yunan Kralı Konstantin'den tahtı oğluna bırakmasını ve Venizelos'un yeniden hükümetin başına geçmesini talep etmiştir. 8 Aralık 1916'da İtilaf devletleri donanması Yunanistan'ı abluka altına almış ve Kral Konstantin'den söz konusu taleplerin bir an evvel kabul etmesini istemişlerdir.

Bu gelişmeler karşısında daha fazla direnemeyen Yunanistan

³⁶ A.e., s. 560.

Kralı Konstantin, yerini oğlu Aleksandır'a bırakarak tahtan çekilmek zorunda kalmıştır. Yeni kralın iş başına geçmesinden sonra Venizelos, 26 Haziran 1917'de resmen başbakan olmuştur³⁷ ve Yunanistan 1 Temmuz 1917 tarihinde İttifak devletlerine karşı İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girmiştir.³⁸

Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi

1916 yılında Makedonya topraklarının ele geçirilmesi Bulgaristan'da sevinçle karşılanmıştır. Ancak ülkedeki bu olumlu hava 1917 yılının Temmuz ayında Yunanistan'ın İtilaf devletleri yanında savaşa girmesi ile değişmeye başlamıştır. Bu dönemde Almanya'dan gelen askerî malzemenin giderek azalması nedeniyle Bulgar ordusunun savaş kabiliyeti zayıflamıştır. Bütün bu olumsuz gelişmeler neticesinde ülkede ordu ile siyasî idare arasında görüş ayrılıkları had safhaya ulaşmış ve sonunda 16 Haziran 1918'de Radoslavof kabinesi görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni hükümet, İtilaf devletlerine yakınlığı ile bilinen Malinof tarafından kurulmuştur.

1918 yılı içinde Almanya'dan Bulgaristan'a gelen mali yardımın tamamen kesilmesiyle ekonomik olarak da köşeye sıkışan Bulgar ordusu, Vardar bölgesinden saldırıya geçen Sırp kuvvetleri karşısında tutunamamıştır. Nihayet Bulgaristan hükümeti 25 Eylül 1918'de İtilaf devletlerine başvurarak ateşkes talep etmiş ve Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir³⁹.

Bulgaristan'ın içine düştüğü durumun sorumlusu olarak Kral Ferdinand görülmüştür ve bu nedenle tahtan çekilerek ve yerini oğlu Boris'e bırakmıştır. Kralın değişmesi ile Bulgaristan'ın daha önce ilan ettiği ateşkes talebi İtilaf devletleri tarafından kabul edilmiştir. Bulgaristan ile İtilaf devletleri arasında 29 Eylül 1918 tarihinde Selanik Anlaşması imzalanmıştır. İtilaf devletleri için Birinci Dünya Savaşı'nda zaferin yaklaştığını ortaya çıkaran bu anlaşma ile Bulgaristan resmen savaş dışı kalmış ve diğer pek çok ağır hükmün yanın-

³⁷ Komisyon, **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran-9 Ocak 1916)**, V. Cilt, III. Kitap, Ankara, ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, 2012, s. 22.

³⁸ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt 3, Kısım 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 567.

³⁹ Muzaffer Başkaya, "İngiliz Basınına Göre Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi ve Selanik Anlaşması", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, Ankara 2015, s. 59-62.

da Sırbistan ve Yunanistan'dan elde ettiği tüm Makedonya topraklarını kaybetmiştir⁴⁰.

Sonuç

Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti bu coğrafyadaki topraklarını önemli ölçüde kaybetmiştir. İkinci Balkan Savaşı'nın sonuçları Birinci Dünya Savaşı'nda bölge ülkelerinin savaşan taraflara dair tutumlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Özellikle Bulgaristan bu dönemde kaybettiği Makedonya'yı ve Edirne'yi geri alabilmek için İtilaf ve İttifak devletleri arasında Balkan ülkelerine dair rekabeti bir fırsata çevirmeye çalışmıştır. Yunanistan ve Romanya ise savaşın ilk dönemlerinde tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Çanakkale savaşlarını Osmanlı Devleti'nin kesin olarak kazanması sonrasında Bulgaristan, Makedonya ve Dimetoka'nın kendisine verilmesi koşulu ile İttifak devletleri yanında savaşa girmiştir. Bulgaristan'ın savaşa girmesi, Balkanlardaki dengeleri İttifak devletleri lehine değiştirmiş ve Sırbistan kısa sürede işgal edilmiştir. Bu dönemde bazı Fransız ve İngiliz kuvvetleri Sırbistan'a yardım için Selanik'e gönderilmiş fakat bunlar Sırbistan'a ulaşmakta geç kalmışlardır. Bu dönemde İngiltere ve Fransa arasında Selanik'te asker bulundurmamak ile ilgili kısa süren bir fikir ayrılığı yaşanmıştır. Ancak özellikle Fransa'nın Balkan ülkelerinin önemine dair ısrarı üzerine Selanik merkezli Makedonya Cephesi'nin açılmasına karar verilmiştir. Bu dönemde Romanya, Macaristan'dan Transilvanya'yı ele geçirmek hedefiyle İttifak devletlerine savaş ilan etmiştir. Bulgaristan'a Selanik üzerinden İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin baskı yapacağı ve bu nedenle iki ateş arasında kalmayacağını öngören Romanya'nın planları tutmamış ve kısa sürede Bükreş, İtilaf kuvvetlerinin işgaline uğramıştır. Sırbistan'ın ve Romanya'nın işgali sonrası Yunanistan'ın durumu İtilaf devletleri için daha da önemli hale gelmiştir. Bu nedenle savaşa girmek konusunda direnen Kral Konstantin aleyhinde savaş yanlısı eski başbakan Venizelos desteklenmiştir. Ayrıca siyasi, askerî ve ekonomik baskı sonucu Kral Konstantin, tahtan çekilmeye zorlanmış ve Venizelos hükümeti yeniden kurdurularak Yunanistan'ın İtilaf devletleri yanında savaşa girmesi sağlanmıştır.

1918 yılı içinde Yunanistan ve İtilaf kuvvetleri ile Vardar bölge-

⁴⁰ Başkaya, a.g.m., s. 64-65.

sinden saldırıya geçen Sırp kuvvetleri karşısında İttifak kuvvetlerinin tutunamaması sonucu Sırbistan İtilaf devletleri tarafından kurtarılmıştır.